

Секція 3
ВИКОРИСТАННЯ ЛІНГВІСТИЧНИХ ЗНАТЬ В ЮРИДИЧНІЙ
ПРАКТИЦІ

НАУКОВІ ДОПОВІДІ

Доценко Олена Леонідівна,

доцент кафедри української мови
Національного університету «Кисво-
Могилянська академія», кандидат
філологічних наук, доцент

ТИПИ КОМУНІКАТИВНОЇ ВЗАЄМОДІЇ УЧАСНИКІВ
СУДОВОГО ДИСКУРСУ

Проблема комунікативної взаємодії учасників інституційних дискурсів цікавить лінгвістів упродовж останніх десятиліть, адже саме вона визначає ефективність спілкування, зокрема у складних умовах судового процесу, коли від якості організації мовлення залежить доля людини, суспільний спокій, а іноді й непохитність державного ладу.

Беручи до уваги, що апіорі заданою є кількість учасників судових слухань – більше двох, можемо констатувати полілогічність судового дискурсу. Проте конкретні жанри судової комунікації мають яскраві ознаки монологу (виступ учасників судових слухань у ході дебатів) і діалогу (спілкування судді з іншими учасниками процесу під час судового слідства, що складається з ілюктивних питальних і реактивних мовних ходів). Це, до речі, дозволяє дослідникам вести мову про діалог як основну форму комунікації під час судового розгляду. При чому розглядають лінгвісти цю діалогічність як основну ознаку судової комунікації, оскільки мовлення кожного учасника судових слухань має адресата й відповідні мовні засоби, типові для діалогу. Тут маємо на увазі діалог в широкому потрактуванні як конкретну реалізацію мовлення, форму спілкування, сферу вияву мовленнєвої діяльності людини.

Для визначення особливостей організації комунікативної взаємодії учасників судового процесу необхідно враховувати типи адресатів повідомлення:

1) власне адресат, до якого звернене мовлення. Відповідно до норм організації спілкування під час судових засідань, визначених процесуальним законодавством, усі виступи під час розгляду справ адресуються суддям, саме вони виконують у межах судового дискурсу комунікативну функцію власне адресатів. У зв'язку з цим

З.В. Макарова констатує, що доповідачеві зі складом суду встановити контакт значно легше, ніж з іншою аудиторією, оскільки судді зобов'язані вислухати судового оратора [2, с. 148];

2) непрямий адресат як активний учасник комунікативного процесу, до якого мовець не звертається безпосередньо. Таку функцію виконують процесуальні опоненти в ситуаціях, коли оратор звертається до суду. Наприклад, прокурор активно сприйматиме адресований до суду виступ адвоката, аби визначити в ньому суперечливі моменти, щодо яких можна буде звернутися з реплікою. Непрямі адресати в судовому дискурсі включені в ситуацію спілкування, тобто є активними його учасниками, оскільки вони знають, що їх слухають, і враховують це. У відкритих процесах щодо резонансних справ непрямыми адресатами можуть ставати журналісти, які висвітлюють хід судової справи;

3) спостерігачі – тобто пасивні учасники спілкування, функцію яких у судовому дискурсі зазвичай виконують присутні в залі суду громадяни, які не є учасниками процесу. Проте інколи такі спостерігачі отримують статус непрямих адресатів. Це трапляється в судових процесах, які, окрім правової, виконують ще й виховну функцію, або коли предметом судового розгляду стають резонансні справи, до яких суспільство виявляє небайдужість. Йдеться про судові засідання, які привертають увагу громадськості або проводяться з метою профілактики злочинності. Показовими, наприклад, були судові процеси в Україні кінця 2004 – початку 2005 років, коли слухання у справі про неправомірність дій Центральної виборчої комісії на виборах Президента України транслювалися телевізійними та радіоканалами. Беручи до уваги можливість впливу на громадян України – майбутніх виборців, учасники цих судових процесів надзвичайно активно враховували чинник такого непрямого адресата. Останній приклад цікавий ще і тим, що непрямий адресат не був присутній залі суду;

4) ретранслятор, який повинен передати інформацію справжньому адресатові (перекладач). В.І. Карасик так характеризує цей тип адресатів: “У поєднанні з вектором соціального статусу можливі два типи ретрансляторів: ретранслятори, які виражають волю і думку вищих інстанцій, і ретранслятори, які виступають як представники нижчих інстанцій” [1, с. 138]. Адресат-ретранслятор у судовому дискурсі має низку специфічних ознак, які відрізняють його від ретрансляторів інших ситуацій спілкування, оскільки йдеться про особливий спосіб комунікації, типовий для ситуацій ділової субординованої взаємодії. Перекладач як ретранслятор в судовому

засіданні має різновекторну спрямованість, причому на паритетних засадах, а не на засадах субординації, оскільки він відповідно до процесуального законодавства зобов'язаний правильно робити необхідний в судовому засіданні переклад, про що його інформує глава в судовому засіданні й попереджає про відповідальність за умисний неправильний переклад.

Комунікативно-функційна різноплановість учасників судових слухань, їх соціально-рольові особливості визначають специфіку мовленнєвої поведінки кожного з них, вплив її на результат судової суперечки: якщо суддя постійно бере участь у спілкуванні як безпосередній адресат, то, наприклад, адвокат чи прокурор під час певних процесуальних процедур переходять у статус непрямих слухачів, а спостерігачі взагалі не залучаються до судового спілкування та процесу ухвалення рішення, хоча їхня присутність може братися до уваги суддями, зокрема враховуються вербальні та невербальні реакції (плач, сміх), суспільний резонанс тощо.

Список використаних джерел:

1. Карасик В.И. Язык социального статуса. Москва, 2002. 346 с.
2. Макарова З.В. Судебная аудитория и судебный оратор // Правовые вопросы борьбы с преступностью: Сб. статей. – Томск: Изд-во Томского ун-та, 1985. – С. 146 – 153.

Захаренко Людмила Миколаївна,
старший науковий співробітник наукової
лабораторії з проблем психологічного
забезпечення та психофізіологічних
досліджень ННІЗДН Національної академії
внутрішніх справ, кандидат психологічних
наук

ПЕРЕГОВОРИ, ПЕРЕМОВИ, ПЕРЕМОВИНИ: ЯК ПРАВИЛЬНО?

У повсякденному житті нам часто доводиться чути слова «переговори», «перемови», «перемовини», однак яке ж із них є правильним для вживання у мовленні?

Тлумачний словник української мови [3] пропонує такі пояснення значень даних слів:

– переговори – це 1) «розмова, бесіда з метою обмінятися думками або домовитися про що-небудь з кимсь»; 2) «обговорення з метою з'ясування думок, настроїв сторін або укладення угоди»;

– перемовини – це «те саме, що розмови»;